

Hitit Tarihi ve Tarih Yazımının Sorunları Üzerine Düşünceler

Ahmet Ünal*

Giriş

İster doğa ister edebiyat bilimlerinde olsun belirli bir dalda kendisini bilime adanmış ve sessizce etiksel ant içmiş olan her araştırmacı ufkunu mümkün olduğunca geniş tutmak ve olaylara asla at gözlüğü takarak bakmamak zorundadır. Daha da ötesi, analitik ve kuşkucu düşünmesinin faydalarını bilen bir insan yapısıyla her önüne konan malzemeyi sorgusuzca inceleyip işlememeli, kendisine verilen her ödevi otomatikman ve robotçasına yerine getirmemelidir. Yani bir bakıma bilim siparişi almaktan kaçınmalı, işlerini içgüdüleriyle yürüten bir fabrika işçisinden farklı olmalı, ürettiğinin ne olduğunu, kime ve neye yaradığını, kime hizmet ettiğini analitik olarak sorgulamasını iyi bilmelidir. Öyle ya, ömrünü verdiği veya vereceği bilimin yazılı ve arkeolojik kalıntıları, bir geçmişi, tarihi, yöntemleri ve en önemlisi kimler tarafından ve hangi amaçla yapıldığı, yapıldığı ve ürün verdiği konularının derin, çıplak gözle algılanması mümkün olmayan gerekçeleri vardır. Aksi durumda hiç farkında olmadan safça üretilen bilgiler sinsî, tehlikeli ve sömürgeci başkaca amaçlara hizmet edebilir ve bir bakmışsınız bilim insanı başkalarının sinsî emellerinden sipariş almış, onların uğruna ve yararına çalışan bir araç, bir bilim kölesi, bir ırgat arı olup çıkmıştır. Bu ise her zaman dik durması ve dürüst olması gereken bilim insanının doğasına aykırıdır ve bilmeyerek yapıyorsa safdillik, bilerek yapıyorsa yapmış olması ve kesinlikle uyması gereken bilim etiği adına aykırı düşer. Yukarıdaki başlıkları teorik veya sanal olarak saymıyorum; bu ülkede maalesef en ufak bir çıkar karşılığı bilimselliğini kolayca elden çıkaran ve Oryantalist oyunlara gelen ve dolaylı yollardan da olsa bilim siparişi alan insanlar vardır. Doğa bilimlerinde insanlığı felakete sürükleyen nice buluşun sonuçlarının nereye götüreceğini bilmeyen saf bilim insanları tarafından yapıldığının ibret verici örnekleri pek çoktur. Durum, elbette kesin kanun ve kuralları olmayan edebiyat bilimlerinde bu kadar büyük fecaatler arz etmez ama gene de çok hassastır ve ortalıklarda çok sinsî ve tehlikeli oyunların gizli ajanları, tezgâhları dolaşmaktadır; nihayet dökülecek kanların ve çıkacak sorunların gerekçeleri ve senaryoları bu bilim dallarının laboratuvarlarında da hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Diğer

* Münih Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi, ahmunal143@gmail.com

taraftan aynı tarihçi uğraştığı bilim dalının teorik yönleri, yöntemleri, kaynakların durumu ve belge kritiğiyle de çok yakından ilgilenmek zorundadır.

Uğraşı alanım olan tarih bilim dalında tarih yazıcılığının teorisi ve ona eşlik eden diğer sorunlarla uğraşmamın ana nedenlerinden birisi, yukarıda ifade ettiğim sinsi planlarla dolu sorunlarda saklıdır. Hemen her bilim dalı gibi historiyoğrafyanın tamamen Judeo-Hellenik-Hıristiyan bir kültür ortamında, yani Batı’da doğmuş, Batı standartlarına göre gelişmiş, biçimlendirilmiş, bütünüyle Avrupa toplum yapısı ve gereksinmelerinden hareketle yaratılmış ve nihayet ve sözüm ona “üniverselleştirilmiş” olduğu düşünüldüğünde, Türkiye dâhil Üçüncü Dünya ülkelerinde işlevlerini ne derece tarafsız ve optimal biçimde yerine getirebileceği, uyarlanabileceği, eğer uygulanırsa tuhaflığı, gülünçlüğü, yakışsızlığı ve çarpıklığı peşinen sırttan sonuçların neler olabileceği kendiliğinden sırttır. Çare, cesaretli adımlar atmaktır. Doğulunun ezeli özürü duygusallığa ve polemige kaçmadan böyle bir görevi bir an önce yerine getirmenin herhangi bir sakıncası olduğunu sanmıyorum. Nihayet kökenini *historia* anlamında “gerçek”ten alan tarih yazıcılığının gerçekleri gözardı ederek çeşitli ideolojik kıyafetlere bürünmüş yalanların tarih diye pazarlanmasına göz yummamalıyız ve bu ortak mirasın harabe yığınları arasında bizim de kendi “gerçek”imizi ve oldu bittilerimizi arama ve kendi çıkarlarımızı doğrultusunda istihdam etme hakkımız vardır! Ama kılıfına uydururken çok temkinli olmak ve bilimsellikten asla taviz vermemek lazımdır.

Kısa bir süre önce basılan ve gerek içerik ve gerekse kaynaklarda ulaşılabilen en ufak ayrıntıların değerlendirilmesi, belgelerin eksiksiz devreye sokulması açılarından sadece Türkçe’de değil, tüm dünya dillerinde bir başka benzeri bulunmayan Eski Anadolu-Hitit tarihi kitabının yazarı olarak¹, Hitit tarih yazımı ve yazıcılığının çok eskilerden beri bilinen ve göklere çıkarılan özelliklerinin tenkidî yanında kitabı hazırlarken yukarıdaki sorunlara ek olarak ortaya çıkan ilave sorunları, nedenlerini, çözüm yollarını ve şahsi düşüncelerimi anlatacağım. Benzer sorunları, şu an baskıda olan Türkiye’de Oryantalistler güdümünde yürütülen Eski Çağ bilimleri konusunda da irdelemek zorunda kaldım. Zaten tarihinin sorunu olmayan hiç bir bir ulus ve halk kitlesi yokken, Hititler gibi tarih kaynakları kısıtlı, tartışmalı, şaibeli, bir çok ulusun çeşitli açılardan sahiplenmek ve sömürmek için el attığı bir kavmin tarihinin sorunları hem de fazlasıyla niçin olmasın? Bunun dışında, Türkiye’de Hititolojinin içinde bulunduğu feci duruma ve Türk kazılarında ele geçen çivi yazılı metinlerin yayınlanmamasının nedenleri ve doğurduğu olumsuz sonuçlar, Türkiye’de yanlış algılanan, tüm eski çağ

1 Ünal, *age*.

bilimlerinin lokomotif yapıları ve uygulanan arkeolojinin sorunlarına, filoloji ile arkeoloji arasındaki dengesizlikler üzerinde kasten durmayacağım. Bu konulara bir çok yerde yeterince parmak basım² ve en son kitabımda bunlarla dolu.

Ezelî Soru: Tarih ve Kaynakları Nelerdir, Kaynak Tenkidi Nasıl Olmalıdır ve Hitit Tarihinin Kaynaklarındaki Durum

Tarihle din arasında binyıllardır yapmacık olarak oluşturulan yoğun ama sanal, neredeyse bir karabasan haline getirilen ilişkiler, Doğu, Müslüman ve Türk dünyasına yabancı bir konudur, çünkü onlar Kur'an'da Tevrat'taki Tekvin, Yaratılış ve Joşua'ya tekabül edebilecek kaynaklardan yoksundur. Burada din ve tarihle ilgili menkıbeler sonradan eklenen bazı "sahap", "şeyh", "ermiş" ve bir çoğunun kökeni Bizanslılara geri giden "aziz" hikâyeleri dışında ağırlıklı olarak Tevrat'ta verilen yalan yanlış bilgilere dayanır. Gerçekten her türden ideolojik, politik ve ulusal saplantılar yanında tarih yazımının dinî suistimallerin de bir enstrümanı halini alması anlaşılması ve açıklanması zor bir fenomendir. Sanıldandan da geniş kitlelerin uğraşı sahası olması sonucu zaten her önüne gelen kendi zevkine ve çıkarlarına göre tarih uydurur, ona olmadık vecibeler yükler, işin daha da kötüsü "nasıl olsa tarih yazar" diye gözünün önünde olup biten onca musibet ve cürümü büyük bir kadercilikle tarih yazıcılığına havale ederken, bir de belirli din mensuplarının karmaşık olayların içine tanrı iradesini sokmaya çalışmaları, geçmiş mirasa ortak olma ve kendi amaçları uğruna suistimal etmeleri bir karabasan gibi karşımıza dikilir ve bizi gerçeğe götüren kapıdan geçirmemeye çalışır. Sanki olayları yapan, yürüten, savaş alanlarında kitle halinde ölenler, açlık ve sefaletle katlananlar zavallı insanlar değil de tanrıları gibicesine, tarihin buradaki rolü neredeyse tanrının kiyle eşit hale getirilir³. Boşuna değil, tarihi yaşlı ve erdemli bir bilgeye benzetenler çıkmış, başkaca karşılaştırmalar da yapılmıştır.

Teorik de olsa üzerinde çok fazla durulan ve artık neredeyse bayatlamış bir konuyu, belgelere ve birinci elden kaynaklara ne derece güvenebileceğimiz sorun ve sorusu ile kaynakların kronolojisini, bir nebze açmak zorundayız,

2 Bu konular en son Ahmet Ünal, *Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen A Concise Multilingual Hittite Dictionary Hitite Çok Dilli El Sözlüğü*, S 2, Dr. Kovac Hamburg 2007; Ünal, *Hitite-Türkçe Türkçe-Hitite Büyük sözlük Hattice, Hurrice, Hieroglif Luwicesi, Çivi Yazısı Luwicesi ve Palaca Sözlük Listeleriyle Birlikte*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2016; Ünal, *Eski Anadolu Siyasi Tarihi Kitap 1 Eski Taş Devri'nden Hitit Devletinin Yıkılışına Kadar (M. Ö. 60.000-1180)*, Bilgin Kültür ve Sanat, Ankara 2018'da ayrıntılarıyla işlenmiştir.

3 Onun için kilisenin ve diğer dinlerin doğa bilimleri ve yaratılış hikâyelerinin kökenleri konusundaki tutucu tavrı hep dikkat çekmiştir. Tanrısalığı dayanan otoriteyi kaybetmeme savaşları sanal da olsa Dan Brown'un Başlangıç kurgu romanında fevkalade anlatılmıştır.

çünkü belgeler tarihin bel kemiğidir ve güvenilirlik ve gerçeklik açısından en çok tartışılanıdır. Son zamanlarda her nedense belge kritiğinden çok az söz edilir oldu. Tarih yazımında götürü genellemelerde „nereden biliyoruz, neye dayanarak yazıyoruz, ne zaman ve nasıl olduğunu da nereden çıkarıyorsunuz?“ ve daha nice soruların olası yanıtı tümüyle burada yatmaktadır. Yüzde veremeyeceğim ama “tarih” diye okuduğumuz konuların kaynağı belgelerin ne kadarının sahte veya güvenilir olduğu, mukaddes kitaplar ve Yunan Roma klasikleri dahil kaynakların ne derecede manipüle edildiği konularında çok kuşkuluyum ve sonradan eklenen dozajın miktarını çok merak ediyorum. Bu konuda sırf teknik açıdan bile kil tabletlerin üzerinde tahrifat yapılamamış olmasını büyük bir avantaj ve kıymetinin iyi bilinmesi gereken bir nimet olarak görüyorum. Nice çıkar uğruna uydurulmuş asılsız belgelerin haddi hesabı yoktur. Konfiziüs’un şu sözlerinde bile gizlice tarih tahrifi yatar: “*Mesele bu âlemin nasıl yaratılmış olduğunda değil, onu bizim nasıl idare ve tanzim edeceğimizdedir*”.

Her durumda en değerli ve asli kaynaklar yalnızca metinlerdir ve ketum malzeme veren arkeolojinin tarih yazıcılığının birincil kaynakları arasında asla yeri olamaz. Hiç kuşkusuz arkeoloji vazgeçilmez dostumuz olmalıdır ama buna karşın filoloji hiç bir zaman vazgeçemeyeceğimiz biricik yoldaşımızdır⁴, çünkü her ikisi arasındaki fark dağlar kadar büyüktür ve elbette terazinin dil kefesi hep ağır basar ve basmalıdır. Tüm filolojik güçlüklerine ve lanetlenmişçesine berbattan da öte sefil korunma durumlarına rağmen biricik can damarımız ve enformasyon kaynağımız kil tabletler üzerine yazılmış kaynaklar çok çeşitli dillerde ve yazılarda, tabletlerden tutun, madeni eserler, silahlar, kayalar, taşlar, kurşun levhalar ve mühürler üzerinde bize kadar ulaşmıştır. Tahta levhalar, ağaç kabukları, bal mumu levhalar, duvarlara, şuraya buraya veya diğer yerlere kömür, tebeşir ve aşı boyasıyla alelade karalanmış ve yok olup gitmiş olanlar da cabasıdır! Pompei’deki yapıların duvarlarını süsleyen çoğu edepsiz graffiti’lerin benzerleri var mıydı bilemeyeceğim ama Hitit başkenti Hattuşa’nın en büyük bulvarı Büyük Tapınağın güney kesimindeki cadde üzerinde taş bloklar üzerine oraya buraya gelişi güzel çizilmiş Luvi hiyeroglifli graffiti’lere bu gözle bakılabilir. Bu yazıtlar maalesef okunaksızdır ve eğer var idiyse, Hattuşa’nın “asi gençliği”nin bir zamanlar neler düşündüklerini veya nelerle meşgul olduklarını bize aktarmaktan uzaktır⁵.

4 Aristoteles’in “*Plato arkadaşımdır ama gerçek ondan daha yakın dostumdur*” (*Amicus Plato, sed magis amica veritas*) sözünden uyarılama.

5 Kurt Bittel, “Anatolica” *Fs Otten*, 1973, s. 25-36; Ahmet Ünal, „Zu neu entdeckten kuriosen Graffiti in der näheren Umgebung von Bogazköy-Hattuša“ *Festschrift Kurt Bittel*, 1983, s. 523-535.

Sürekli ciddi içerikli tablet yazmaktan canları sıkılan ve bunalan kâtipler bile bazen tabletlerin boş yerlerine kendilerince resim yapmışlar ve çivi ve hiyeroglif yazılarıyla graffiti'ler düşmüşlerdir⁶. Bunlara kâtipler arasında yürütülen kriptik haberleşmeler de denebilir.

Akadca, eski Mısırca, Hititçe, Hurrice ve Hiyeroglif Luvicesi'nden oluşan kaynak belgeleri kullanabilmenin biricik yolu, o dilleri özen ve sabırla öğrenmekten geçer. Aynı şekilde arkeolojik buluntuları tarih yorumuyla bağdaştırmak ve tarih yazıcılığının ikincil kaynakları olarak değerlendirmek de özel maharet, yorum yeteneği ve bilgi ister; Türkiye'de algılanan ve uygulananın aksine durum eline kazma küreği alıp kazı yapmak ve yavan kazı raporları yazmaktan ibaret değil, buluntuları bilimin çizdiği kurallar çerçevesinde yorumlamak ve konuşturmadır. Tarih yazımının sorunlarının en başında kuşkusuz belgelerin eksikliği, tarafgirliği, hepsinin de bize kadar ulaşamamış olması, dillerinin anlaşılması ve yorumunda karşılaştığımız sayısız güçlükler gelir.

Eski Hitit de denen erken devir Hitit tarihini yazarken karşılaştığımız en büyük güçlük, neredeyse tek bir çağdaş belgenin mevcut olmamasıdır. Bu bakımdan durum Roma tarihinin erken dönemiyle benzerlik arzeder. Bilhassa eskilerden beri ileri sürülen tüm iddiaların aksine, bu kritik dönemden kalma hiçbir orijinal yazılı tarihî belge olmaması bizi şaşırtmamaktadır, çünkü Hititler Babil çivi yazısını MÖ 1650'lerde ancak I. Hattuşili'nin Suriye seferlerinden sonra tanıyacaklar ve dillerine adapte edeceklerdir. Elimizde mevcut belgelerin tümü İmparatorluk devrinde yazılmış kopyalardan veya kompozisyon veya kompilasyonlardan ibarettir ve sadece bunlara dayarak Eski Hitit tarihini yazmaktayız. Orijinalleri var mıydı, nasıl kayboldu sorularına yanıt verecek durumda değiliz. Hititlerin entelektüel ve kültürel düzeyleriyle politik seviyeleri henüz kendi ayaklarına kadar getirilmiş Eski Asur yazısını alıp uygulayacak düzeyde bile değildi⁷. Uygarlıklar arasındaki kültürel alışveriş bileşik kap prensipine göre işler, yani veren taraf sürekli üstündür. *Diffusionismus* da denen bu prensipe göre, gelişmiş uygarlık ve karmaşık devlet sistemine sahip üstün toplumlar, geri kalmış olanları sürekli olarak etkiler, destekler ve onlara örnek olurlar⁸. Veya bir başka deyişle ve basitçe, yazı

6 Ahmet Ünal, "Drawings, Graffiti and Squiggles on the Hittite Tablets-Art in Scribal Circles" *Fs T. Özgüç*, 1989, s. 505-513.

7 Aannelies Kammenhuber, *Hethitisch, Palaisch, Luwisch und HieroglyphenLuwisch, HbOr 1. Abt. II. Bd. 1. und 2. Abschn., Lfg 2: Atkleinasiatische Sprachen*, Leiden 1969, s. 163vd.

8 Ahmet Ünal, "Ein Vogelorkel aus Bogazköy mit pseudo-rechtlichen Bemerkungen über Familienrecht (KUB 43.22 + = Bo 854 mit Dupl. KBo 13.71)" *AoF* 25 1998, s. 112-118.

Anadolu'ya bir moda dalgası sonucu (*stream of tradition*) olarak gelmiş de olabilir.

Hiç kuşkusuz, yazı kullanmanın ön şartları, en başta bir idari sistem, bu sistemin başında yer alan bir başkan (reis, bey, önder, lider, klan şefi, kral) ve kayıtlara geçirilmeye degecek miktarda mal varlığının bulunmasıdır; yani yazıyı kullanacak toplumun kültürel düzey yanında belirli bir refah seviyesine ulaşmış olması, mal varlıklarının fazlalığı artık o zamanlar kapasiteleri daha da yüksek ve taze olan hafızalara sığmayınca yazıya gereksinim duyması ön şartı vardır. Anadolu toplumlari böyle bir olgunluğa ve gereksinime, ancak MÖ 1650'lerde Hitit devletinin politik ve askeri bir yapı olarak kurulmasıyla ulaşabilmişlerdir. Lider konumundaki kralın rolü burada gayet basittir. Kâtipler ve diğer danışman kişilere sipariş verip, yazı ve politik yapılaşmayla bir buçuk bin yıldan beri tanışık olan Mezopotamya dünyasında mevcut olanları Anadolu şartlarına ve dillerine adapte edip aktarmak. Yapıları tamamen farklı Asyatik kökenli Sümerce ve Semitik Akadca için icat edilmiş ve geliştirilmiş olan karmaşık çivi yazısı sisteminin fonetik yapısı tamamen farklı Hint-Avrupa kökenli Hititçe'ye adapte edilmesi hiç de kolay olmamıştır. Sorunlar bir bakıma Arap harfleriyle Türkçe yazılmasına da benzer. Boşuna değil, erken dönemde çok az sayıda tablet yazılabilmıştır ve bunlar da kırılmış, eskimiş veya arşivlerin oraya buraya taşınması yüzünden kaybolmuştur. Tekrar edelim, bunlar arasında tarihî metinler yoktur! Kâtiplerin hemen hepsi de Babil kökenliydi ve henüz Hititçe bilmiyorlardı. Çivi yazısıyla Hititçe yazılması ilk kez Eski Hitit Çağı'nda değil, biraz daha sonraki dönemde, yani Telipinu devrinde başlamıştır⁹. Eskiden orijinal Eski Hitit tabakasında bulunduğu iddia edilen ve yalan yanlış bilgilerle araştırmacıları uzun süre uğraştıran KUB 7.14 nolu Zukraşi metninin bile¹⁰ artık Eski Hititçe değil, Orta Hititçe olduğu anlaşılmıştır¹¹!

Dediğimiz üzere, Hitit Devleti kurulmadan önce MÖ 1950'lerde Eski Asurlu tüccarların, yerlilerle yaptıkları ticaret ilişkilerinde kullanılmak üzere Anadolu insanının ayaklarına kadar getirdikleri ve örnekleri Kültepe, Alishar, Boğazköy ve sınırlı sayıda Kaman Kalehöyük'te ama Anadolu dışında Hahhum (Samsat)

9 Alfonso Archi, "When Did the Hittites Begin to Write in Hittite, Pax Hethitica" *StBoT* 51, 2010, s. 38-46.

10 Heinrich Otten, "Die inschriftlichen Funde" *MDOG* 86, 1953, s. 60vdd.

11 Guy Bunnens, "Was There a Military Officer Named Zukrasi in the Alalahkh Texts?" *Abr-Nahrain* 32, 1996, s. 96-97; Jorg Klinger, "Der Beitrag der Textfunde zur Archäologiegeschichte der hethitischen Hauptstadt" şurada: M. Schoop-Jürgen Seeher (yayınlayan), *Structuring and Dating in Hittite Archaeology*, *BYZAS* 4 (2006) 11; Maciej Popko, "Zukrasi-Text: Althethitisch?" *NABU*, 2005, s. 74; Amir Gilan, *Formen und Inhalte althethitischer historischer Literatur*, *THeth* 29, 2015, s. 13-14 ve not 30.

ve Habur Vadisi'nde yer alan Tell Leilan'da da bulunan çivi yazısı, Kültepe-Kaneş, eski adı bilinmeyen Acemhöyük ve Mama'da oturan beylerin kısıtlı olarak kullanımları dışında Anadolu yerlileri arasında pek kabul görmemiş, sadece yabancı tüccarların tekelinde kalmış, onların ülkeyi terketmeleriyle birlikte (MÖ 1750), unutulup gitmiştir. O zamanlar Anadolu'ya tek tük yeni yeni gelmeye başlayan Hititlerin ise bu yazıyı alıp kullandıklarına dair hiçbir ipucu yoktur. Zaten bu devirdeki varlıkları da çok kuşkuludur. Babil çivi yazısının kullanılmış olduğuna dair tek kanıt olarak Acemhöyük'te ele geçen ve çoğu tekstil balyalarının sahiplerine ait olan ve kumaşlara tutturulan etiketler gösterilir¹². İlk Hitit kralı I. Hattuşili, askerî işgaller ve yağma amacıyla, o zamanlar medeni dünyanın merkezi, yani bir nevi "Avrupa" konumunda olan Kuzey Mezopotamya, yani bugünkü Kuzey Suriye'den kitle halinde yağmalayıp getirelen yabancı kâtipler sonradan elbette Hititçe öğrenmişler ve yazmışlar ve yerli kâtipler de yetiştirmişlerdir ama buna rağmen Hattuşa sarayında sonraki devirlerde yabancı kâtipler hiçbir zaman eksik olmamışlardır. Ecnebi kâtipler Maşat ve Ortaköy gibi yenice kurulan ve düzenlenen taşra arşivlerinde dahi istihdam edilmişlerdir. Yetiştirdikleri öğrencilerinden iki dilde, yani Akadca ve Hititçe yazanlar çıkmıştır. Burada en başta belirtmek gerekir ki yazının alınmasıyla diğer birçok uygarlık verisi de Hattuşa'ya adeta akmış, Mezopotamya kültürü yerli Anadolu ve Hitit kültürünü işgal ve etki altına almıştır¹³.

Alışılmanın dışında dil ve yazı zengini Anadolu uzun tarihinde hiçbir yazı türü icat edememiştir, çünkü şimdiye kadarki bilgilerimize göre kullanılan yazıların tümü yabancı menşelidir. Çivi yazısı, Fenike Alfabesi, Arap yazısı, Grek ve Latin alfabeleri hep dışardan alınmış, Frigce, Lidce, Likyaca, Karca gibi MÖ 1. binyıl epikorik dillerin alfabeleri Grek alfabesinden uyarlanmıştır¹⁴. Bu topraklara özgüymüş gibi gözüken Anadolu/Luvi hierogliflerinin kökeni hâlâ meçhuldür ve yayılma merkezi olarak Girit-Ege ve Mısır üzerinde durulmaktadır. Tarafımdan "Pan-Luvistler" olarak nitelendirilen ve son zamanlarda amatör bir İsviçrelinin açtığı bayrak altında toplanarak her yerde Luvi arayan "Luvi Manyakları"

12 Ayşe Karaduman, "Acemhöyük Sarıkaya Saray'ında Bulunmuş Olan Etiketlerden Bir Grup" *M. Darga Armağanı*, 2008 s. 283vdd.

13 Gary Beckman, "Mesopotamians and Mesopotamian Learning at Hattusa" *JCS* 35, 1983, s. 97-114; Horst Klengel, "Zur Rezeption der mesopotamischen Keilschrift im hethitischen Anatolien" *34. RAI*, 1998 s. 331-339.

14 Ayrıntılar için bk. Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu, Kitap 1*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul 2002, ve mevcudu kalmayan bu kitabın ikinci baskısı, 2019.

bu dil ve yazının etki alanını daha da genişletmektedirler¹⁵. Hitit çivi yazısının nereden alındığı konusunda münferit gözlemler üzerinde de durulmaktadır. Bir araştırmacı bir Ugarit metninde geçen¹⁶, okunuş ve içeriği aşırı derecede kuşku HUR.SAGTM KASKAL^{MEŠ} ŠA ^mPi[-... “Pi[...]’nin dağı (ve) yolları/seferleri” okunan yerde kayıtlı kırık şahıs ismini Pithana olarak tamamlamakta ve daha Kuşşara kralı Anitta’nın babası Pithana’nın kuzey Suriye’ye seferler düzenlediğini ve Babil çivi yazısını Anadolu’ya getirdiğini iddia etmiştir¹⁷. Bu iddia tamamen yanlış ve yersizdir! Doğru olsa bile Kuşşara’da hüküm sürmüş Hurri veya Hatti kökenli hanedanın Hititlerle ilişkisi nedir ki! Bunun dışında, yazının Alalah’tan alınmış olabileceğini bile iddia edenler vardır¹⁸ ama Alalah’ın büyük bir yazı ve kültür merkezi olmadığı gözardı edilmemelidir. Bize göre Hurri aracılığı ve I. Hattuşili’nin Kuzey Suriye kentlerinden tutsak olarak getirdiği kâtiplerin rolü, asla inkâr edilmemelidir. Halep, Haşsu, Urşu, Irrite ve Waşşukanni gibi Asurca yanında Eski Babilce çivi yazısı kullanan çok sayıda önemli merkez vardı. Nitekim bunlar arasında bizim Haşsu ile eşitlemek istediğimiz¹⁹ Oylum Höyük’te Eski Babilce ufucıkta olsa bir tablet ele geçmiştir²⁰ ve belki de Hattuşa’da en eski tabletleri yazan kâtipler bu zengin ve ferah kentten getirilen tutsaklardı.

Hititli kronistler kuruluştan beş nesil sonra büyük devrimci Telipinu tarafından Hitit tarihinin altın çağı sayılan Eski Hitit çağını özetlemekle görevlendirildiklerinde bu kabile devletini ilk kez kimin kurduğunu ve kimin geliştirdiğini bile doğru dürüst bilmiyorlar, kralları, daha doğrusu kabile şeflerini birbirlerine karıştırıyorlardı. Onun için şablon gibi tüm kralların eylemleri paradigmatik şekilde özetlenmiştir. Zaten Telipinu’nun amacı Livius’un *ab urbe condita* modeli tarih yazdırmak değil, akan kanları durdurmak, gözleri iktidar hırsıyla dolu, elleri kana bulanmış çılgın hanedan mensuplarını ideal bir devlet, bir ”altın çağ” ve ortak değerler etrafında birleştirmekti. Burada söz konusu olan şey, tarihten ziyade bir „*nostalgia*“dır. Buna rağmen tarih tahrifi alabildiğine sırtan ve ta baştan beri bilinen bu tablet Hitit tarihi yazan herkes tarafından zikredilir ve göklere çıkarılır durur ama elimizde

15 Eberhard Zangger, *The Luwian Civilization. The Missing Link in the Aegean Bronze age.*, Ege Yayınları, 2016

16 RS 17.62 ay. 7.

17 Erich Neu, *Der Anitta-Text*, *StBoT* 18, 1974, s. 135.

18 Mark Weeden, *Hittite Logograms and Hittite Scholarship*, *StBoT* 54, 2011, s. 75 ve not 298.

19 Ahmet Ünal, “A Hittite Treaty Tablet from Oylum Höyük in Southeastern Turkey and the Location of Hassu(wa)” *AnSt* 65, 2015, s. 19-34.

20 Veysel Donbaz, “A Tiny Late “Old Babylonian” Tablet Found at Oylum Höyük” *armizzi, Engin Özgen’e Armağan, Bilgin Kültür Sanat Yayınları*, Ankara 2014, s. 109-111.

başkaca kaynak yoktur.

Geleneksel olarak Hitit tarihi tıpkı dilin evrelere ayrılması gibi eski, orta ve İmparatorluk Çağı olmak üzere üçe ayrılarak incelenir. Eski Hitit tarihi başlangıçtan Telipinu'ya kadar devam eder. Orta Hitit tarihi Telipinu'dan II. Tutaliya'ya kadar olan dönemi kapsar²¹. Ve I. Şuppiluliuma devrinden yıkılana kadarki çağa da İmparatorluk Devri denir. Bu periyodlaştırma yapılırken kuşkusuz Mısır ve Babil tarihi örnek alınmıştır. Ne var ki böyle bir karşılaştırma baştan ve temelden yanlıştır, çünkü Hitit tarihi Mısır tarihi gibi üç bin senelik değil, sadece 450 senelik dönemi kapsar. Dolayısıyla söz konusu periyodlar yüzyıllar yerine sadece yüzelli yılı kapsar! Dolayısıyla haklı olarak son zamanlarda bu sınıflandırmaya karşı çıkmış; Eski Hitit Çağı'ndaki kaos döneminin Telipinu ile bitmediği, aksine I. Muwatalli'ye kadar sürdüğü, Yeni Devletin ise II. Tuthaliya ile başladığı ileri sürülerek Orta Hitit devri sınıflandırılmasının kaldırılması teklif edilmiştir²². Daha önce de pratikte uygulanan²³ bu teklife sıcak baktığımı belirtmek isterim. Tıpkı tarih gibi dilin de eski, orta ve imparatorluk devri olarak evrelere ayrılması da biraz yapmacıktır ve Hitit tarihinin kısıtlılığına yakışmamaktadır ve hemen lağvedilmelidir!

Hititlere Yakıştırmak İstenen Tarih Duygusunun (*sense for history*) Aslı Var mıdır?

Nedendir bilemiyorum, tarih bilinci de denen tarihe karşı duyulan merakı, geçmiş, yani tarihi araştırmak, yazmak, hafızada da tutarak yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak antropolojik, kültürel ve sosyolojik bir özelliktir ve her nedense her toplum bu alışkanlık ve yeteneklere sahip değildir. Bu durum götürü bir suçlama veya ırkçılık değil, sağlam gözlemlere dayanan antro-po-sosyolojik bir vakadır. Yazıyı tanımadıklarından olayların ağızdan ağıza nakledildiği toplumlarda geçmiş bilgisi sadece bir kaç nesille sınırlıyken, yazılı kültürlerde bu bin yılları bulur. Birinci kategorideki toplumlarda bu ilgi insanların 3-4 nesil önce yaşamış atalarının kimler oldukları sıradan merakından başka bir şey değildir. Geçmişe duyulan aşırı ilgi Hititlerde gözle görülür derecede varken, çok çarpıcı bir şekilde Babillilerde yoktur. Greklerde aşırı derecede vardır ama yakın akrabaları Romalılarda en azından başlangıçta yoktur. Boşuna değil Salust "Romalılar konuşmaktan

21 F. Fuscagni, *La fase iniziale del Media Regno ittita: Fonti e problemi* (basılmamış doktora tezi, Napoli 2004).

22 Amir Gilan, *Formen und Inhalte althethischer historischer Literatur*, THeth 29, 2015, s. 11 vdd.

23 Gilan, *age.*, not 22; Trevor R. Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, 2005.

çok eylem yapmayı, kendilerini övmekten (yani tarihlerini yazmak!) ziyade, başkalarının onları övmelerini beklerler” der. Nitekim Polybios, Poseidonius, Halikarnassoslu Dionysius gibi erken dönem Roma tarihçilerinin çoğu Roma’ya götürülen Yunanlı tutsaklar arasından çıkmış olmaları boşuna değildir. Erken Hitit çağında tarihî belgeleri yazan Babilli kâtiplere ne kadar benziyorlar değil mi? Bu bilim ve irfan ırgatlarının ilk bakışta insanlığa sığmıyormuş gibi gelen tutsaklıkları savaş alanlarında telef olmalarından daha hayırlı olmuştur! Orta Asya’dayken nasıldılar bilmiyoruz ama Türklerde bilhassa İslâm-Doğu kültür dünyasının içine iyice girdikten sonra hiç yoktur. Onun içindir ki Ömer Seyfeddin “*tarihsiz milletler mesuddurlar*” haklı tespitini yapmıştır. 1535’lerde uzun süre İstanbul’da bekledikten sonra Kanuni’yi bin bir meşakkatle Amasya’da ziyaret edebilmiş Batu’nun (Habsburg) ilk büyükelçisi Ogier Ghiselin de Busbecq (1522-1592), ”Türklerle Süleyman’ dendiğinde Hazreti Solomon mu, yoksa kendi sultanları Süleyman mı kast edildiğini anlayamazlar” şeklinde ağır ama çok yerinde bir suçlamada bulunur. Bilmem doğru okunabildi mi, emin olmak için yukarıda sıralanan kavimlerde Doğu ile Batı, Sami ile Hint-Avrupalı, Hıristiyan ile Müslümanlar arasındaki tezatlığın ufak tefek istisnalarla sırtıttığının altını çizmek zorundayız.

Sırf Hint-Avrupa kökenli oldukları için Hititlere başka hiçbir çağdaş kavimde olmayan “tarih bilinci” ve “tarihî gerçekçilik” (*historical truth, historical consciousness, sense for history, historische Wahrheit*) atfedilir ve maalesef gereksiz yere temcit pilavı gibi Tevrat’a dayalı tarih yazıcılığıyla mukayese edilir durur ve bir oldu bitti yaratılır! Gerçekteyse her ikisinin de uzaktan yakından birbiriyle alakası yoktur. Ama sanal ilişkiler tekrarlarana tekrarlarana sinsî, sahte ve tehlikeli bir çağrışım oluşturulur, her iki kavim neredeyse kapı komşusu yapılır. Halbuki Hititlerle İbraniler birbirleriyle ne çağdaştırlar ne de birbirlerini görmüşlerdir; gel gör ki taraftar tarih yazıcılığı bu sanal ve uydurma konuda doktora tezleri ve binlerce makale yazdırır, konu sık sık tekrarlanır ama sanki tabuymuş gibi bir tanrı kulu da bu ilişkinin nereden hortlatıldığını sorgulayamaz, soruşturamaz, itiraz edemez ve silip atamaz. Soruşturulması sakıncalı olan nedir? Din kisvesine bürünmüş, çoktan tehlikeli bir ideoloji şekline dönüşmüş dogmalar! Yahova, Moses, Adem, Davud, Solomon, Abraham henüz ortaklıklarda yokken Hitit tarihinin içinde işleri ne?

Madem ki neredeyse tabu sayılan bu hassas konuya biraz yaklaştık, kıyaslamaların yersizliğini daha da belirginleştirmek için kendiliğinden sırtan ziddiyetlerden bazılarını da sergileyelim. Hitit tarih yazıcılığı esasta iki ayrı türden oluşur. Birisi sadece kuru kuru kronik tutarak olup bitenleri kayıt altına almak, diğeri de bazı

kralların eylemlerini ve biyografilerini özellikle öne çıkarmak ve ebedileştirmekle uğraşır. İlki bir futbol oyununu naklen anlatan bir spikerin yaptığından farksızken, ikincisi imparator ve sultanları hak etmedikleri derecede göklere çıkararak yalakaların metinlerine benzer. Bunun aksine, lütfen dikkat edin, İsrail tarih yazıcılığı tıpkı kültürel bağları olduğu öne sürülen Mezopotamya’da olduğu gibi etik, eskatolojik (kıyamet günüyle ilgili) ve uhrevî meselelerle uğraşır. Anlatılan tarihî vakalar bile bu temalarla ilişkilidir. Ama şimdi bu uydurma ve gereksiz mukayese ve yakıştırma da nereden çıkmış olabilir, diye yüksek sesle sormalıyız. Yanıtı gayet açıktır: Söz konusu kavimlerden birileri Hint-Avrupaî, diğeryise İbrani oldukları, yani sağlam savunucuları olduğu ve işlerine yaradığı için! Dikkat edilirse her iki kavim de ya ”seçilmiş” (Kavmi Necip!) ya da tercihli ve prestijlidir ve her ikisi de sanal ortamda baş göz edilince ortaya çıkan değer daha da artmaktadır! Bir de eski Yakın Doğu araştırmalarının tüm alanlarında olduğu gibi Hititçe, Hititler ve Hitit tarihiyle uğraşanların pek çoğunun Yahudi kökenli olmaları ve olaylara ters gözlükle, yani Tevrat açısından bakmaları dolayısıyla durum içinden çıkılmaz hal alır. Nitekim tahammül etmekte zorlanan bir araştırmacı haklı olarak onlara atfedilen “tarih duygusu”nu (*sense for history, historischer Sinn*), acımasızca tenkit etmiştir; keşke olaylara böylesi tarafsız ve kritik gözle bakan cesaretli araştırmacıların sayısı daha da fazla olabilse!

Hititleri tüm yönleriyle ele alır anlatırken algılama (*reception*) konusunda oldukça zorlandığım ve ister yazarken, ister anlatırken olsun rahatsızlık duyduğum başkaca hususiyetler vardır. Ortalıklarda bir dizi yalan yanlış haber ve kirliliği dolaşan ve ve bunları hayretle ve biraz da öfkelenerek izliyoruz. Hititler dünyanın ilk barış antlaşmasını yapmışlardır, burası bizim kentimizdir diye Hititlere benzemeyen, onlarla uzaktan yakından hiç bir ilişkisi olmayan, aslında onlara layık olmayan benzetmeler yaparak bırakın barışı, en ufak hoş görünüm bile ayak basmadığı yerlerde “barış kentleri” ilan etmek, yetkililerin ne yazdığını bile bilmedikleri o kırık dökük barış antlaşması metninden yaptıkları plakatları sanki kendi eserleriymiş gibi büyük bir gururla barışı bozacak kadar ileri giden kişilere bile dağıtmaları çok çelişkili geliyor. Barış bu şekilde sözle mi, tarihî benzetmeyle (analoji) mi, yoksa bizzat uygulanarak mı tesis edilir diye sorulmaz mı? Kaldı ki tarihî anlamda ortalıklarda barış diye bir şey yoktur. Bir de tarihî mirasa gerçekten bizdekinden daha fazla ortak günümüz Mısırlıları ne güne duruyorlar? Aynı değerleri onlar da paylaşıyorlar ama niye onların ülkesinde de barış yok, diye sorulmaz mı? Hititler ve Mısırlılar bundan sonra da birbirlerini gırtlaklamaya devam etmişlerdir. Persler de Grekler de İskender de Romalılar da Bizans da Araplar da Türkler

de Napolyon da Mısır'a karşı savaşmışlardır. Kadeş'ten sonra yapılan sözde barış antlaşmasına rağmen Mısır hâlâ kan ve barut kokmaktadır. Böylece barışın tarihî atıflarda bulunularak tesis edilemeyeceği, tıpkı aşk ve sevgi gibi içten, yürekte geldiği bir kez daha anlaşılmaktadır!

Olur olmaz yerlerde, Hititlerin anayasası, halk meclisleri olduğu ileri sürülüyor. Hurri kökenli tek bir kadının (Puduhepa) işlevlerine ve başardıklarına bakılarak onlara olmadık bazı feminist atımlar yakıştırılıyor²⁴, taş tutkunu oldukları, Troya'da Hektor'la omuz omuza savaşmışları, Tevrat'taki patriyarklarla neredeyse kapı komşuları oldukları beyan ediliyor. Biliyor muydunuz, Anitta Hattuşa'yı niçin yakmış yıkılmış? Yağmalanacak şey bulamayınca hayal kırıklığına uğramış, gazaba gelmiş de ondan! Bu yanlış ön yargılara paralel olarak bir de Halikarnas Bahıçısı'nın "Hey Koca Yurt" vari, her şey Anadolu'dan çıkmıştır diyen, Anadolu'nun uygarlık dünyasındaki rolünü abartarak sözüm ona Anadolu milliyetçisi yapan Pan-Anatolistler var; onlara sorarsanız, çoğu şey Anadolu'da icat edilmiş; demokrasi veya Amerikan federal sistemi bile Anadolu ve Likya kökenliymiş. Patara'da sahte bir Bouleuterion inşa ederek tüm demokratik dünya liderlerini orada toplamak ve güya Türkiye'yi demokrasinin „Mekkesi“ ilân etmek istediler ama başaramadılar ve el aleme rezil oldular! Yapılan onca masraflara ve kandırılan insanlara yazık oldu! Bunların tümü yanlıştır, hurafe bilgilerdir ve unutulması ve düzeltilmesi gerekir. Halbuki tarihe ve tarihî değerlere materyalist gözle bakılmamalıdır. Bu konuda çok az tanınan bir İngiliz'in dediklerine kulak asmak gerekir: "*Gerçek tarih, tıpkı sadık bir ayna gibi, prenslere ve sradan insanlara geçmiş olayların nasıl olup bittiklerini kesin şekilde anlatmakla yükümlüdür. Ancak, eğer tarafgirlik tarihçiyi ayartır veya ön yargı onun doğru karar vermesine engel olursa, anlattığı şeyler doğa dışı bir hilkat garibesi olur çıkar ve onun çalışmalarından umduğumuz tek şeyi yitirmiş oluruz*"²⁵. Gerçekte ve uygulamada Anadolu olmasını becermiş bir insan bunlara tenezzül etmez. Bir de belirli bir kesim var ki işleri güçleri bu değerleri pazarlamak, sansasyon yaratmak ve paraya çevirmek. Halbuki tarihe ve tarihî değerlere materyalist gözle bakılmamalıdır.

Herkesin tarihten ve Hititlerden ne beklediğini daha iyi vurgulayabilmek için konuyu bir anekdotla açıklamak isterim. Sosyal bilimlerle uğraşan bir meslekdaşım beni üniversitesine bir konferansa çağırılmış ve kendilerine ve öğrencilerine Hititleri anlattırması. Ama hangi Hititler? Meğer onun öğrencilerine ağızdan dolma kaba saba anlattığı kendi sanal Hititleri varmış ve bir uzman olarak benden o asılsız

24 Ahmet Ünal, *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Kadın. Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi Puduhepa ve Zamanı*, Hitit Üniversitesi, Ankara 2014, s. 110-118.

25 Mr. Rooke, Arrian tercümesinin İngiliz Kralına ithaf ettiği önsözü, *Alexander's Expedition*, 1914.

bilgileri teyit etmemi (otantisite!) istiyormuş. Sunumumda umduğunu ve aradığını bulamayınca çok büyük bir hayal kırıklığına uğradı ama açık kalplilikle “arkadaş sen bizi de Hititleri de rezil ettin!” demişti. Böylece dost edinmenin kesin yolunun karşı tarafın istediği ve beklediği şekilde konuşmak, yani nabza göre şerbet vermek olduğuna bir kez daha tanık oldum. Verdiğim konferanslarda çoğu kez aynı şeylerle karşılaşıyorum. Evet, maalesef gerçek yakıyor, uydurmalar ve efsaneler ise dost ve taraftar topluyor, iyi satıyor ve hatta para bile getiriyor! Böylesi deneyimlerse beni hem üzüyor hem şaşırtıyor hem de güldürüyor. Aynı zamanda öfkelen-dirmiyor da değil! Bu noktada Leo Tolstoy’un bir diplomata söylediği şu tesbit çok yerindedir: “Geçmiş yüz yıldaki ünlü konuşmacıların şimdilerde akılluca konuşmakta zorlanacaklarını düşünüyorum ara sıra. Zekice şeyler şimdilerde öylesine sıkıcı hale geldi ki...”.

Ülkemizde Hititlerin gereksiz yere abartılması ve onlarla ilgili birçok “hurafe”nin ortalıklarda cirit atması, yanlış bilgilen(dir)meler sonucudur ve bir de kamuoyunun tarihten ne umduğu ve nasıl yararlanmak istediğiyle orantılıdır. Herkes gerçek kaynaklara dayanan bilimsel kitapları okumak yerine sağdan soldan, televizyonlardaki “ekran profesörleri”nden, kazılarında buldukları zeytin çekirdeklerini (hem de zeytinin endemik olarak yetiştiği bölgelerde!) ve en işe yaramaz çanak çömlek kırıklarını sayıp genellemeler yapan “kazmaküreke arkeologların”dan, her şeyi bildiklerine inanan gazete yazarlarından olur olmaz şeyleri dinlemekte veya okumaktadır. Abartılan konular arasına son yıllarda Hitit mutfağı da girmiştir. Baraj yapmasını bin yıllarca sonra Babilli ve Mısırlı su mühendislerinden öğrenen Hititler neredeyse “barajlar kralı” ilan edilmekte, dünyanın en eski barajlarının Anadolu’da yapıldığı yanlış iddiaları ortalıklarda kol gezmektedir. Hitit tarihi ve kültürünü değerlendirirken²⁶ biraz insaflı, tarafsız, dürüst ve en önemlisi holistik olmak, yerel milliyetçilikten ve aşırılıklardan (*superlativa*) uzak durmak ve “senden büyük tanrı var!” ilkesini asla unutmamak gerekir. Hititlere kendi ulusunda bulunmayan olmadık meziyet ve vasıflar yüklemeye soyunmak ve onları gereksiz yere yüceltmek insanı içinde bulunduğu aşağılık kompleksi illetinden kurtarmaya yetmez! Her şeyin keskin bir mantıkla sınırlanmış bir çerçevesi vardır bunlar aşılmıca insan kendisini metafizik alanlarda bulur. Coğrafya yapısı sonucu sürekli göç yolları üzerinde olması, doğal kaynaklarının sınırlı oluşu ve olumsuz iklim koşulları nedeniyle, Anadolu (bilhassa Orta Anadolu’yu kast ediyorum!) elbette hiçbir zaman Mezopotamya ve Mısır gibi

26 Soğukkanlı ve tarafsız bir değerlendirme Hititlerin etnik kökenlerine pek aldırılmayan Emmanuel Laroche, *Le rôle des hittites dans l'orient ancien, Publication du Centre Culturel Français d'Ankara, 1956*'da bulunabilir.

tek başına doğmuş ve gelişmiş tek ve sürekli bir uygarlığın beşiği olmamış, hepten Mısır ve Mezopotamya, daha sonralarıysa Yunanistan ve Roma'da doğan yüksek kültürlerin etki alanında kalmıştır. Dolayısıyla, eğer dikkat edilirse, Anadolu'da tek bir uygarlıktan ziyade, "uygarlıklar"dan bahsedildiği görülür. Dürüst olup bir noktanın altını kalınca çizmemiz lazımdır. Hititler ürettikleri arkeolojik, sanatsal ve kültürel ürünlerin nitelik ve niceliği açısından sanılandan da verimsizdiler! Mesela Mısır sanatının devasa anıtlarından, böylesi bir eseri tahayyül bile edemeyen Arapların *abu-el hol* "korkunç baba" dedikleri, daha MÖ 2500'lerde yapıldığı tahmin edilen 73 m uzunluğunda olup Gize'de yatan bir arslan sfenksinin sırf başı bile 55 ton tartıyor ve "Hitit sanatı"nın medariftiharı, en başta Nemes baş örtüsünün gösterdiği gibi sadece Mısır etkisi altında yapılmakla kalmayıp, üstelik Mısır'lı taş ustalarının yardımıyla yapıldığı her halinden sırtan Alacahöyük sfenkslerinden her birinin en az iki misli ağırlığında bir bloktan yapılmıştır! 1958 yılında Luxor tapınağının girişini süsleyen II. Ramses'in devasa bir siyah granit heykeli parçalanmış vaziyette bulunmuş ve restore edildikten sonra orijinal yerine konmuştur. Heykelin ağırlığı 75 tondur ve 11m, yani Hitit baş kenti Hattuşa'nın Kral Kapısı'ndaki Hititlerin en büyük kabartmalarından yedi kat daha yüksektir!

Nitelik böyleyken, Hititler nicelik açısından da sınıfta kalmaktadırlar. Mısır ve Mezopotamya buluntuları tüm dünya müzelerini tuka basa doldururken, Hitit eserlerinin tek bir müzeyi bile güç bela dolduracak kadar yetersiz kaldığı görülür! Uygur dünyanın tüm kent merkezleri Mısır obeliskleriyle dolup taşarken, Hititlerde bunlara benzeyen eserlerin adı bile yoktur. Sungurlu istikametinden yaklaşırken 20km uzaklıktan bile görülebilen en anıtsal yapıları Yerkapı'dan kaç tanesi bir piramidin içine sığardı diye düşünmemiz lazımdır. Üstelik dağ ve tepe yoksunu Mısırlılar piramitlerini tıpkı Mezopotamya'nın Zigguratları gibi düzlüklerin üzerine yapmak zorundaydılar. Hititlerin Yerkapı'yı kondukları arazi ise Aşağı Şehrin 300 m yukarısında ve 1260 m yükseklikteydi; bu doğanın onlara bahsettiği büyük bir nimetti, çünkü tek yapılması gereken, kalenin tınaz yığınının benzeyen temelini bir hafriyatla ve yığma tekniğiyle sadece 30 m yükseltmek ve onun üstüne de 20 m yüksekliğinde tahmin edilen, Hattuşa'nın en anıtsal yapısı sayılan suru ve merasim yollarını yerleştirmekti! İşin en ilginç yanı, konturları bile inkâr edilemeyecek şekilde piramitlere benzeyen Hattuşa'nın bu en anıtsal yapısının Mısır piramitlerinin etkisiyle ve hatta büyük bir olasılıkla Mısır'lı taş ustalarının katkısı, çizim ve tasarılarıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır²⁷. Boşuna değil

27 Ahmet Ünal, „Zu neu entdeckten kuriosen Graffiti in der näheren Umgebung von Boğazköy-Hattuša“ *Festschrift für Kurt Bittel*, 1983, s. 523-535.

II. Ramses'in Ramessuem'u ile Hattuša'daki Büyük Tapınağın aynı zamanda yapılmış olduğuna dikkat çekilmiştir²⁸.

Yüksek kültür bölgelerinin periferisinde kalan cılız ve ıssız Anadolu topraklarında (gene Orta Anadolu'yu kast ediyorum!) Hititleri olur olmaz yerlerde ve alanlarda aşırı derecede yüceltenlere, onlara asla sahip olmadıkları ve hak etmedikleri yetenek, başarı, vasıf ve nitelikler yükleyerek farkında olmadan tarih ve uygarlıklarını töhmet altında bırakan ve kirletenlere karşı yaptığım önleyici ve düzeltici çabalarım, sanki Hititleri sevmiyormuşum gibi yanlış bir izlenim yaratmaktadır. Ama eğer Hititçe edebî bir dildi, Hititler vahşi ve gaddar değillerdi, Anadolu kentlerini yakmadılar, yıkmadılar dersem, yalan söylemiş, Gilgamiş Destanının Sümerce, Akadca ve Hititçe nüshalarını karşılaştırarak Hititçenin her bakımdan yetersizliğini sergilememiş, askerî metinlerde geçen ve yıllarca önce kendi emeklerimle topladığım 85 defa “falan falan kenti yaktım” (*warnu-*). 124 defa “falan falan kenti yıktım” (*harnink-*) kayıtlarını göz ardı etmiş ve Hititleri asla hak etmedikleri daha “asil” ve “soylu” bir konuma yükseltmiş olurum. Kent yıkma ve yok etmenin Hititlerde sosyolojik ve genetik bir alışkanlık olduğunu, Hitit tanrılarının krallarla yarış etmeleri bile kanıtlamaktadır. Kaybolan Tanrı efsanelerinden birinde anlatıldığına göre Fırtına Tanrısı Lihzina kenti üzerine yürümüş, kenti yenmiş, insanlarını öldürmüş ve sekiz yıl orada ikâmet ederek orada çiftçilik ve bahçivanlık bile yapmıştır²⁹. Balık baştan kokar derler ya, işte tam öyle! Bu mücadelem, Hititlere karşı bir başka açıdan tarafgir ve sempatik yaklaşan yabancı kültür sömürücülerine ve gizli ırkçılara karşı da aynı şiddetle sürdürülmektedir. Hititler hiç kimsenin özel malı değillerdir! Geride bıraktıkları miras insanlığın ortak malıdır ve hiç bir suretle tek taraflı sömürülemez. Ama dış gıcırdatacaklarını peşinen bilmeme rağmen, bazı meslektaşlarım da dâhil, çoğu sıradan okuyucu veya dinleyicinin hiç gerek yokken sahte “Hitit milliyetçiliği” yapmalarına aldırılmazlık edemem! Herkesin bu ülkede niçin sadece kolayca kandırılanlar ve aptalların yaşadığı kuruntusuna kapılabildiklerini anlamakta da çok güçlük çekiyorum! Hititlerin Hint-Avrupa kökenine aldırmaksızın onları haşin Anadolu coğrafyasının yarattığı kaba, duygusuz, kanca burunlu, açık alınlı, yanlışlıkla bıyıklı dediği miğfer takan, daima mızrakla, savaş baltalarıyla dolaşan aşırı militarist bir ırk mensubu gözüyle bakan soğuk kanlı bir İngiliz araştırmacı vardır ve asla onların hayramı değildir. Bu saygın bilim adamının Hititlerin etnik

28 Kurt Bittel, *Die Hethiter*, 1976, s. 133vdd.

29 KBo 23.4 + KUB 33.66 + KBo 40.333, ay. iii 1vdd., D. Groddek, „CTH 331: Mythos vom verschwundenen Wettergott oder Aitologie der Zerstörung Lihzinas?“ *ZA* 89 (1999) 36-49.

kökeniyle ilgili bir sorununun olmadığı anlaşılmaktadır, çünkü kendisi esasta, modern Türkiye, Atatürk ve Türklerle uğraşmaktadır ve bir Oryantalist olarak prensipte ilgi alanı içinde sadece Türkler vardır³⁰. Kim bilir belki Hititleri Türk kökenli sanıyordu!

Hitit Tarihi Evrensel Tarih İçine Oturtulabilir mi?

Hitit tarihi nasıl geniş evrensel tarih çerçevesi içine sokulabilir sorusu ta öteden beri yakından ilgilendiğim sorunlardan birisidir ama açıkça itiraf edeyim bilhassa evrensel tarihin artık evrenselliğini yitirdiği günümüzde kesin bir sonuca ulaşabilmiş değilim. Zaten oldukça periferide kalan bir bölgede olağanüstü mucize ve evrensel değer yaratamamış bir minimal bir uygarlığın rolünün şekillendirilerek büyük tarih içine yerleştirilmesi güç bir ödevdir ve böyle bir değerlendirme tarih felsefesinin işidir. Günümüzde tarih felsefesinin yargıları da artık değişmiştir ve böyle bir işlev belki de gereksizdir. Gerçekten konu enine boyuna araştırılırken belirli bir kültürün insanlık tarih ve kültürüne bırakmış olduğu mirasın ne olduğu ve ortak mirasa neler kazandırdığı ve etkilerinin günümüzde nasıl yaşadığı esas alınır. Açıkçası böyle bir ödev Sümer, Akad, Babil, Asur ve Mısır tarihi açısından bana verilse tereddütsüz ve kolaylıkla hallederim ama mesele Hititlere gelince oldukça zorlanıyorum. En yaygın karşılaştığım sorun da "hititlerin nesi vardı?" sorusu oluyor. Bundan dolayı çoğu okuyucuyu hayal kırıklığına uğratma pahasına Hititler bu alanda sınıfta kalıyorlar demek zorundayım. Zorlanıyor, beynimin içini kazıyorum ve aklıma gelenlere bakıyorum; içlerinde benim de yeri geldiğinde değindiğim ve inandığım Grek dünyasına geçmiş birkaç edebî ve dinî motif dışında bir şey göremiyorum. Oryantelize stilde arslan pençelerinin Geç Hitit sanatından alınmasının evrensel tarih açısından hiçbir önemi yoktur. Ancak bunun yerine başkaca meziyetleri öne çıkarılabilir. Anadolu'nun çoban ve çiftçilerini eski Akdeniz ve Yakın Doğu dünyasının değerleriyle tanıştırmaları, hatta onları o gizemli dünyanın içine sokmaları, Mısır ve Babil yanında o zamanın bilinen dünyasında (*oikomene*) boy göstermeleri, kısa bir süre için de olsa güç gösterisine girişmeleri, yazıyı alıp başarıyla kullanmaları, devlet antlaşmaları, Anadolu'da en çok bulunan taşı yapı malzemesi olarak kullanmaları, sınırlı sayıda geride bıraktıkları sanat eserleri, dil kalıntıları, diğer kavimlerden derledikleri dinî ve folkloristik bilgiler, Anadolu coğrafyasının gizli potansiyellerinin nerelerde saklı olduğunu ispatlar ve Hititlerin başarı ve becerileri arasında sayılmalıdır.

30 Lord Kinross, *Within the Taurus: A Journey in Asiatic Turkey*, 1954; Türkçesi: *Kutsal Anadolu Toprakları*, 2005.

İnsanlarımızın Tarihî ve Arkeolojik Değer ve Eserlere Bakış Tarzları ve Beklentileri

Burada Ülkemiz insanların durumuna ve eski eserlere karşı takındıkları vurdum duymaz tavra bir kez daha yakından bakmak lazımdır, çünkü koruyan da tahrip eden de yok sayan da değerlendiren de satan da satın alan da insandır ve insan müdahalesi olmadan hiç bir tarihi ve arkeolojik eser değer ifade etmez. Aynı konu çok yönlü sorunlardan birisidir ve çıban başlarından en önemlisi burada yatmakta olup Eski Anadolu ve Hitit araştırmalarını çok yakından ilgilendirir. Maalesef İslam coğrafyasındaki alışkanlıklara boyun eğen Türkler çevrelerinde mevcut kendilerinden önceki kalınlara hep kayıtsız kalmışlar, onlara sıcak bakamamışlar, onlardan gerekli dersi çıkaramamışlar, etkilenmemişler, taklit etmemişler ve onları koruyup değerlendirememişlerdir³¹. Bir araştırmacıya göre, Türkiye'nin Avrupalılar tarafından dışlanması asıl nedeni Türklerin Müslüman olmalarından değil, onların kendi içlerindeki Avrupa ile bütünleşememelerinden kaynaklanmaktadır. Evet yanlış duymadınız, bunun anlamı, bilenler için Avrupa'nın uzaklarda değil, bizzat kendi toprakları içinde, yani Anadolu'da olduğudur. İnsanlarımızın bir türlü Anadolu'yu ve bu topraklara layık olamamaları ezeli sorunu bugün dahi başımızı ağrıtmaya devam etmektedir³². Avrupalı olmanın yolu önce Anadolu'yu geçerek. Unutmayalım, Aydınlanma Çağı Avrupalıların gerçek Avrupa'nın çekirdeği Antik Dünya'yı İtalya ve Yunanistan yanında Anadolu'da da keşfetmişlerdir. Zaten gerçek anlamda Anadolu olunca ayrıca Avrupalı olmaya gerek kalmaz! Anadolu'nun eski çağ kültür mirasına bir Alman, bir Fransız ya da İngiliz toplumunun hassasiyet ve sorumluluğu ile bakılamamaktadır. „*Her ne kadar, kazı ve yüzey araştırmalarında elde ettiğimiz tarihi eserlerden özellikle maddi değeri olanların müzelerimizde saklıyor, yurtdışına kaçırılanların amansız takipçisi oluyorsak da bunların zihinsel yaratıcısı olan eski yurttaşlarımıza, yani Homer'e, Thales'e, Herodot'a ve nihayet Anadolu halklarının sayısız yüzyılları bulan yazılı kültür mirasına aynı hassasiyetle sahip çıkamıyoruz*“³³. Bundan daha değerli ve veciz bir tesbit olabilir mi?

Eserlere karşı kayıtsızlık ve samimiyetsizlikle ilgili yüksek düzeyde yaşanmış bir

31 Bkz. Ali Kılıçkaya, *Anadolulu Olabildik mi?*, Aydıuşu Yayınları, 2010.

32 Bk. Ahmet Ünal, *Eski Anadolu Siyasî Tarihi. Kitap 1 Eski Taş Devri'nden Hitit Devleti'nin Yıkılışına Kadar (M Ö 60.000-1180) (Büyük boy bir haritayla birlikte)*, Bilgin Kültür ve Sanat Ankara 2018, s. 147-176; konuların hepsi de tüm ayrıntılarıyla Ahmet Ünal, *Oryantalizm ve Kültür Sömürüsü Güdümünde Sürdürülen Eski çağ Bilimleri. Osmanlılar ve Türkiye'de Tarih Yazımı. Tarih Felsefesi, Arkeoloji Araştırmaları ve Ölü Diller* (baskıda) kitabında incelenmiştir.

33 Sencer Şahin, “Tarihi Açından Anadolu ve Türk Kimliği” *Olba* II/1, 1999, s. 3vdd.

örnek vermek istiyorum. 1970 yılında Ilgın yakınlarındaki Yalbürt hiyeroglifleri bulunduğunda, kültür işlerinden de sorumlu zamanın Millî Eğitim Bakanı coğrafya öğretmeni Orhan Oğuz "Belki de yakın zamanın en büyük arkeolojik keşfi" başlıklı bir basın bildirisi dağıtmış, daha doğrusu işgüzarı bir bürokrat ona empoze etmiş³⁴. Bunu duyan ve daha fazla bilgi edinmek isteyen bir gazeteci telefonla bakanlığı aramış ve her nasılsa(!) Amerikalının birisi bu konuşmayı teype almayı ve yayınlamayı becermiş:

Gazeteci Bayan: Alo, yeni keşfedilen Hitit buluntuları hakkında bilgi edinmek için arıyorum.

Bakanlık: Hangi yeni Hitit buluntusu?

Gazeteci: Eğitim Bakanı bay Oğuz'un hakkında demeç verdiği buluntu.

Bakanlık: Bakan bir demeç mi vermiş?

Gazeteci: Evet. Belki de şimdiye kadar ki en önemli Hitit buluntusu dedi. Öğrenmek istiyoruz: Kazı yapılacak mı? Anıtın kazılması ne kadar sürecek? vs. ?

Bakanlık: Bu konuda söylenecek fazla bir şey yok. Henüz kazı yok. Yeri geldiğinde bakanımız demeç verecek.

Gazeteci: Ama nasıl olur, resim ve yazı tabletleri bulunur da kazı devam etmez?

Bakanlık: Biliyor musunuz, böylesine bir anıt ve keşifi ortaya çıkarmak sabır işidir.

Gezeteci: Sabırlı olmak istiyoruz da. Ama sadece fikir, bilgi edinmek istiyoruz, yani ne zaman daha fazla bilgi elde edebiliriz. Belki buluntu yerini ziyaret edebilir, fotoğraf çekebilir ve gelişmeleri izleyebiliriz?

Bakanlık: İşleri organize etmek üzereyiz, anlıyor musunuz?

Gazeteci: Tabii ki anlıyorum. Ama kazı ne zaman başlar dersiniz?

Bakanlık: Zaten kazıyoruz.

Gazeteci: Ah, demek şimdi! Kim?

Bakanlık: Şimdilik onu söyleyemeyiz" (Mülakatın sonu)³⁵.

Ziya Gökalp, Atatürk'e kültür, batılılaşma, İslamiyet ve milliyetçilik konularında elinden geldiğince yol göstericilik yapıyordu. O kritik dönemlerde bu görevin

34 Kendisiyle tanıştığım bu kişi Hititlerin kim oldukları konusunda hiçbir bilgi sahibi değildi.

35 Dora Jane Hamblin, *Türkei- Land der lebenden Legenden*, 1977, s. 118-119.

misyonerliğini üstlenecek başka birisi yoktu ve maalesef daha sonraki yıllarda da çıkmadı. Atatürk zoraki olarak “Nutuk”la ebedileşen kendi eylemlerini (“*res gestae*”) bizzat kendisi yazmak ve günler boyu Meclis önünde uyuklayan ve ne dendiğini bile anlamayan milletvekillerine okumak zorunda kaldı. Mehmet Akif Ersoy’un konumu mutlaka başkadır ama o Gökalp’la kıyaslanamaz. Gökalp, „Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak“ arasındaki sentezini yaparken, modernleşme unsurlarını millî geleneklerdeki kökenler üzerine oturtmaya çalışıyordu. Bu çok zor bir işti, çünkü gelenekler arasında modernleşme atılımlarına zıt düşen noktalar vardı. Bir yandan konuları sadece dinî geleneklerle sınırlandırmayarak İslamcılardan ayrılırken, diğer yandan da körü körüne Batıcı olanların tersine bir milletin millî kültürüne sahip çıktığı ölçüde medeniyet yürüncesine oturabileceğini savunmakta ve böylece yeni bir Batılılaşma tanımı yaratmak için çaba sarfetmekteydi. Batılılaşma sorununu ananevi kültür ile global uygarlık arasındaki ikilemden kurtararak, ulus-devlet bağlamında ele almaktaydı. Bir yandan aşırı taklitçi Batıcılığı, diğer yandan ise tutucu İslamcılığı eleştiriyor, bunlara karşı millî kültür (hars) fıkriğini savunuyordu. Millî kültüre millî kimliğin bekçisi ve toplumun ilerlemesinin güvencesi olarak bakmaktaydı. Ona göre Avrupa kültürünün ortak kaynağı Eski Yunan kültürü değildi. Esas olan millî dillere çevrilen Yunan klasiklerinin belirli milletler tarafından benimsenmesi, algılanması ve özümsemek millî kültürün bir parçası haline getirilmesiydi. Onun içindir ki ibret verici bir şekilde çok gecikmeli, yani ilk kez Ömer Seyfeddin’in Türkçe’ye çevirdiği Homeros destanlarının, Türkiye’de bu görevi yapacağına inanıyordu ama yanıldı.

Kültür ve uygarlık (hars ve medeniyet) arasında bir ayırım yapan Gökalp, „harsca ve dince birbirine yabancı bulunan toplumların, medeniyette müşterek“ olabileceklerini ileri sürmekteydi³⁶. Hatta ona göre, toplumların kendi özünü muhafaza etmesi, uygarlığa ulaşmanın vazgeçilmez koşuluydu. Avrupa rasyonalizmi ve bilimine ulaşmaya giden yol, ancak aynı zamanda Türk kültürünü de korumaktan geçiyordu. Gökalp Jean Jacques Rousseau’yu zikrederek, doğanın medeniyet karşısında korunması gerektiği gibi, özgün Türk kültürünün yayılmacı Batı Uygarlığı tarafından yutulmaması gerektiğini savunmaktaydı³⁷. Hepsi güzel de tarihçi olarak varılan sonuca bakıyoruz ve niye başarılı olamadı diye soruyoruz. Hakikaten uygarlık beşiğinin tam içinde ve ortasında yer alan Türkiye’nin Grigoriy Petrov’un „Beyaz Zambaklar Ülkesinde“ ölümsüzleştirdiği „kayalık,

36 Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Basımevi, 1976, s. 48.

37 Ziya Gökalp, *Turkish Nationalism and Western Civilisation* (terc. N. Berkes 1959) 252’ye dayanarak Nilüfer Göle, *Modern Mahrem. Medeniyet ve Örtünme*, 1994, s. 33.

bataklik ve buzdan“ başka bir şeyi olmayan Finlandiya mucizesini yaratamaması çok düşündürücüdür. Bizler ise Atatürk'ün isteğiyle neredeyse ders kitabı haline getirilen bu kitabı sadece okumak ve gıpta etmekle yetindik. Nedenlerini çoğu insan gibi ben de biliyorum, çünkü engelleri yaratanlar ve yürütenler içimizde yaşıyorlar ama anlatmakta zorlanıyorum! Ama illa da bir günah keçisi aranacaksa suçlu kim? Yapmayanlar mı, yaptırmayanlar mı? Adı geçen Finlandiya mucizesinin baş aktörü Snelman yaptırmayanları suçlu bulurdu ve ona katılmamak imkânsızdır!

„Ancak medeniyet idealinin Batıya dönük tanımıyla, milliyetçilik ideolojisinin Anadolu'da köken arayışları, birbiriyle çelişme potansiyeli taşımadır. 'Alaturka' davranışlardan, geleneklerden sıyrılmayı hedefleyen medeniyet projesi Anadolu nezdinde meşruiyet arayan milliyetçilik ideolojisiyle nasıl bağdaşmaktadır? Medeniyet projesi bir anlamda milliyetçilik ideolojisinin kültür kökenlerinden soyutlamıştır. Türk Milliyetçiliği, Ziya Gökalp düşüncesinde görüldüğü gibi, İslami etkilerinden tamamen arındırılmak istenmiş ve kaynağını geçmişteki saf ve muhayyel (imaginaire) Türk kültüründen almaya çalışmıştır. Bu muhayyel Türk kültürü bir yandan Osmanlıcılığa karşı unutulmuş Türk kimliğini kolektif belleğe yeniden keşfettirmeye, diğer yandan Türklerin Batı medeniyetine uyumluluğunu göstermeye çalışmaktadır. İşlevi bir yandan Osmanlıcılığa karşı Türk milletinin varlığını, diğer yandan Batıya karşı Türk milletinin medeniyet dairesine dahil olduğunu ispat etmektir. Gerek Gökalp'in 'Türklerin en esasî şiarı feminizmdir' iddiası, gerek Mustafa Kemal'in Türk dilinin ve tarihinin tüm Asya dillerinin ve ülkelerinin kökeninde olduğunu iddia eden 'güneş dil teorisi' ve 'Türk tarih tezi', Türk 'altın çağının' bugünkü Batı medeniyetiyle çelişmediğini, dahası bir fark olmadığını göstermeye yöneliktir. Türk milliyetçiliği, yükselen bürokrasinin Osmanlıdan farklılaşma, ancak Batıyla özdeşleşme idealine zemin aramaktadır. Kemalist milliyetçilik, zaman içinde Osmanlılık sorun olmaktan çıktıkça, 'misakî milli' sınırlarının savunulmasına dönüşmüştür. Bu nedenle, özgün kültür ve geleneklere yönelik milliyetçilik akımlarının, günümüzde de görüldüğü gibi, daha çok sağ hareketler ve ideolojiler içinde hayatîyet bulması rastlantısal değildir"³⁸.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ise kısmen Yahya Kemal Beyatlı ile istişare yaparak İslâmiyet'in o ana kadar engellemiş olduğu Antik Yunan uygarlığına ortak olma ve Neohellen akımı başlatma fikri ve hevesi, bireysel bir çaba olarak kalmaktan öteye geçemedi, ciddiye alınmadı ve meyve vermedi. İslam direnişini ve tutuculuğunu yıkmak imkânsızdı. Bunu Atatürk dahil hiç kimse yapamadı. Sarık,

38 Göle *age.*, s. 54vd.

cübbe, fes, şapka savaşında hep sarık ve cübbe galip gelen taraf oldu. Camiler ve tekkeler aydınlıkçı okullara ve halk evlerine tercih edildi. Dini başka türlü yorumlayan imamlardan belirli bir kesim sürekli üstün bastı ve basmaktadır. Bu, çok hayıflanılacak bir dramadır. Hasan Ali Yücel'in klasikleri tercüme ettirmesi, Türkleri Yunan kaynaklarının asıllarıyla tanıştırmasını bir türlü başaramadı. Okumayan, tutucu, cehalette direnen ve inatçı bir millete bu tercümelemler nasıl yardımcı olabiliyordu ki!

Ne yazık ki sonraki yıllarda böylesine bilinçli bir kültür politikası devam ettirilmedi. Türkiye Cumhuriyeti 1938'ten sonra daha geniş ufuklu ve daha realist bir devlet başkanı ve ikinci Gökaltın, bir ideolog, bir filozof çıkaramadı. Komprime edilerek zorla, dayakla aşılınmak istenen Rönesans, Anadolu insanının cılız kalmış ve kısmen tümüre uğramış düşünce damarlarına zerh edilemedi! Her zaman olduğu gibi Doğululuk, cehalet, sefalet, inat, din, imam zihniyeti ve hurafe üstün bastı. Tarihteki büyük adamlar, onlara yol gösteren ama en önemlisi, onları gelecek kuşaklara anlatan tarihçiler sayesinde büyük olurlar. Halbuki o sıralarda hâlâ Avrupa kolonizmi ve hegemonyası altında inleyen veya Avrupa medeniyetine ayak uydurmayı bir türlü beceremeyince kabahati sadece ve sadece Avrupalılarda arayan diğer bağınaz Müslüman toplumların aksine, Türkler o marazi Doğu alınganlığını ve göstermelik gurur ve kibiri biraz yırtarak büyük bir öz eleştiri ve tevazu ve tarafsızlıkla kendilerinde de bir takım şeylerin eksik olduğunu kavramışlar ve bunların neler olduğunu objektif bir şekilde araştırmaya ve çözüm için eli kolu sıvamaya bile başlamışlardı. Devam ettirilememesi çok acınacak bir meseledir. Kelimenin tam anlamıyla bir trajedidir, komplodur, sessiz yürütülen bir savaşın görünmez başarısıdır ve dediğimiz gibi sarığın şapkayı alaşağı etmesidir! Aşağı yukarı Osmanlıyla aynı anda Avrupalılaşmaya soyunan Japonya o musibet Asyalılığı yırtalı kaç yıl oldu! İşe bakın, elin adamı benim topraklarımda doğmuş Homeros destanları sayesinde çağ atlıyor, kentlerini gene benim memleketimde doğmuş gelişmiş şahane mimari eserler, mermer sütunlar, heykeller ve sanat eserleriyle donatıyor, benim ülkemin semalarında yükselmiş müzikal melodileri dinliyor, ben ise oturmuş ibret ve gıptaıyla Hollywood'un bana pazarladığı „Troya“ filmini izliyor, amorf ve kalitesiz, içinde bir gram mermerin yer almadığı, her türlü tezyinat ve estetikten yoksun TOKI'lerin içinde boğuluyorum. Arabistan çöllerinin sesini, arabeskleri ve kakafonileri müzik diye dinliyorum! Harita üzerinde bile nerede olduğunu bilmediğimiz ve Amerikalıların peşine düşerek kurtarmaya gittiğimiz Kore bile büyük atılımlar yapmayı başardı ve aya çıkmayı başaracak teknolojiler geliştirdi. Bizim topraklarımızda doğmuş

gelişmiş Avrupalılığın okyanuslar ötesinde Kuzey ve Güney Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Afrika'nın bazı yerlerinde ve Akdeniz'in güneş, kum ve aydınlığına hasret İskandinav ülkeleri, İngiltere, İskoçya ve İslanda'ya kadar yayıldığını ve yerleştiğini görünce, insanın sanki lanetli ellerin onu bu topraklardan kovalamış olduğuna inanası geliyor.

Ortak insanlık mirasının en paha biçilmez filolojik, arkeolojik ve tarihi kaynaklarının beşiğinde oturan Türkiye maalesef bu bilim dallarıyla olan sorunlarını da çözememiştir, çünkü her şey hâlâ yabancı bilim insanlarının tekelinde ve güdümünde yürütülmektedir. En büyük noksanlığı ise kendi toprakları üzerinde yeşermiş öz kaynaklarına kendi özgün çabalarıyla ulaşamaması, tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi, mutlak surette Batılıya muhtaç olmasıdır! Sonuçta Türkiye nasıl ki topraklarının altında saklı kendi hammadde kaynaklarını kullanamıyor, ham olarak ihraç ediyor ve işlenmiş halde ithal ediyorsa, aynı şekilde arkeolojik kaynakları ve yazılı belgeleri de kendi millî çıkarları açısından bağımsız yorumlayamıyor, hâlâ para karşılığı dışarıdan bilgi ve yorum ithal etmektedir. Nasıl ki bizzat kendisinin yapmış olduğu tarihi „yazamayan“ bir ulus onu değerlendiremez veya başkalarına kaptırırsa, bağımsız arkeoloji yapamayan veya kendi parasıyla yaptığı kazılarda ele geçen arkeolojik değerlere kendi yararına (bu sadece turizm açısından olmuyor!) sahip çıkamayanlar, sömürülmeye mahkûm kalıyorlar! Batının yardımı elbette red ve inkâr edilemez, ama işin içine sahiplenme, yorum ve değerlendirme girince, durum değişmektedir. Kuramı bilimsel açıdan bir ihtiyaç olarak görmeyen, kuramsızlığı da bir eksiklik olarak algılamayan, bir anlamda, pratikten teori üretme yolunun benimsendiği ülkelerde tarihin, romantik ulusçu düşüncenin de etkisiyle sırf “resmî belge” transkripsiyonuna dayalı yürütüldüğü bilinmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan tarihçi tipinin, geçmişin gerçekliğini aktarmada belgenin, hele de resmî belgenin güvenilirliğine neredeyse sarsılmaz bir iman ile bağlı olmanın, uzunca bir süre tarih metodolojisi üzerine düşünmesini de engellediği söylenebilir³⁹.

Bir araştırmacı haklı olarak, geri kalmışlığın eziklikleri içinde hep ileriye bakma telaşından, bizlere tarihî referanslarımızın unutturulduğunu, sadece geleceğe değil, geçmişe de bakmayı ihmal ettiğimizi, Türk olmayan her şeye “başkası,

39 Ahmet Şimşek, “Giriş ya da Herodot’tan Bugüne Tarih Yazımına Kısa Bir Bakış” şurada: Vahdettin Engin-Ahmet Şimşek (yayıncı), *Türkiye’de Tarih Yazımı*, İstanbul 2011, s. 3; bk. ayrıca Fatma Beritan-A. Şimşek, *Tarih yazımında Avrupalılaşmanın İzleri*, Yeditepe Yayınevi, 2011. şurada: Vahdettin Engin-Ahmet Şimşek (yayıncı), *Türkiye’de Tarih Yazımı*, İstanbul 2011, s. 301vdd.

öteki” olarak baktığımızı belirtmiştir⁴⁰. Boşuna değil, Hamblin Türkiye’yi kast ederek ömürleri boyunca toprağı delik deşik edip geçmiş zamanların şaşalı kalıntılarını ortaya çıkarmaya çalışan yabancı arkeologların bu işlerini çoğu kez, kültür ve uygarlığın çoktan sırt çevirdiğı ülkelerde yapmaktadırlar der⁴¹. Batlının bu sonuncu tesbitten çıkardığı bir sonuç daha vardır: Uygarlık örneğı bu eserleri, “onlara sırt çeviren”, değerlendiremeyen, okuyamayan, işi gücü tahribat ve paraya çevirmek olan o “...”ların elinden bir an önce kurtarmak! Nasıl mı? Şimdilik en azından eserleri kaçıarak, kendi çıkardığı iç savaşlarda yağmalayarak!

Tarihî Coğrafya Sorunları

Tüm yeni buluntu, eski bilgilerin yeniden yorumlanarak ve değerlendirilerek temcit pilavı gibi önümüze konmasına ve işlemesi ve araştırılması kolay olduğundan topografya ile ilgili yayın bolluğuna rağmen, Hitit tarihî coğrafyası bence maalesef son on, on beş yıldır yerinde saymaya devam etmektedir. Kuşkusuz bilhassa Hatti ülkesinin doğu ve güney kesimlerinde önemli ve güvenli lokalizasyonlar yapılmıştır. En önemli gelişme, Ortaköy-Şapinuwa, eski adının Şarişsa olduğu iddia edilen Kuşaklı (Sivas), önemli Hurri kült merkezi Şamuha ile eşitlenen Kayalıpınar, Waşhaniya veya şu sıralarda Zippalanda ile eşitlenmek istenen Büklükale, gene Zippalanda’nın konulmak istendiğı Kuşaklı (gereksiz yere Uşaklı da deniyor, Yozgat), Yassihöyük (Yozgat), Tahurpa olması muhtemel Eskiyyapar, Hatti-Hitit kült merkezi Nerik’le eşit olması muhtemel Oymaağaç, Alacahöyük(?), tarafımdan kesinlikle Haşşu/Haşşuwa ile eşitlenen Oylum ve Tel Afis gibi buluntu merkezlerinin tek tük de olsa tablet vermeye başlaması ve allak bullak da olsa eski adlarını ifşa etmeye başlaması, araştırmacının yüreğine su serpen yeni umutlardır. Bu suretle şimdi belki de Şamuha, Nerik, Haşşu(wa), Tahurpa, Zippalanda, Hahhu ve Lawazantiya gibi kayıp kentlerin yerleri daha iyi belirlenebilmektedir. Ama harita üzerine yerleştirilen bu sınırlı isimlere bakıldığında boş kara noktaların çoğunlukta olması, umudumuzu biraz köreltmektedir.

40 Andre Bonnard, *Civilisation Grecque - Antik Yunan Uygarlığı* 1-3, çev. Ekrem Kurtgözü, 2004 için önsöz, s. 9.

41 Dora Jane Hamblin, *Türkei-Land der lebenden Legenden-Buried Cities and Ancient Treasures*, 1973, Almanca çevisi 1975, s. 25.

Kaynaklar

Archi, Alfonso, "When Did the Hittites Begin to Write in Hittite" *Pax Hethitica, StBoT* 51 (2010), s. 38-46.

Armstrong, Harold Courtenay, *Grey Wolf Mustafa Kemal. An Intimate Study of a Dictator*, 1932, 1938.

Beckman, Gary, "Mesopotamians and Mesopotamian Learning at Hattusa" *JCS* 35 (1983), s. 97-114

Bittel, Kurt, "Anatolica" *Fs Otten* (1973), s. 25-36.

Bittel, Kurt, *Die Hethiter* (1976).

Bonnard, Andre, *Civilisation Grecque-Antik Yunan Uygurluđı*, s. 1-3, çev. Ekrem Kurtgözü (2004).

Bryce, Trevor, *The Kingdom of the Hittites*, 2005.

Bunnens, Guy, "Was There a Military Officer Named Zukrasi in the Alalahkh Texts?" *Abr-Nahrain* 32 (1996), s. 96-97.

Donbaz, Veysel, "A Tiny Late 'Old Babylonian' Tablet Found at Oylum Höyük" *armızzi, E. Özgan'a Armağan*, (Ankara 2014), s. 109-111.

Fuscagni, F., *La fase iniziale del Media Regno ittita: Fonti e problemi* (basılmamış doktora tezi, Napoli 2004).

Gilan, Amir, *Formen und Inhalte althethitischer historischer Literatur, THeth* 29 (2015).

Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları* (Milli Eğitim Basımevi 1976)

Gökalp, Ziya, *Turkish Nationalism and Western Civilisation* (terc. N. Berkes 1959).

Göle, Nilüfer, *Modern Mahrem. Medeniyet ve Örtünme*, 1994.

Groddek, Detlev, „CTH 331: Mythos vom verschwundenen Wettergott oder Aitologie der Zerstörung Lihzinas?“ *ZA* 89 (1999), s. 36-49.

Hamblin, Dora Jane, *Türkei-Land der lebenden Legenden-Buried Cities and Ancient Treasures* (1973, Almanca çevisi 1975).

Jäschke, Gotthard *Der Turanismus und die kemalistische Türkei* şurada: Richard Hartmann-Helmuth Scheel (yayınlayan), *Beiträge zur Arabistik, Semitistik und Islamwissenschaft* (Leipzig 1944).

Kammenhuber, Annelies, *Hethitisch, Palaisch, Luwisch und HieroglyphenLuwisch, HbOr 1. Abt. II. Bd. 1. und 2. Abschn., Lfg. 2: Altkleinasiatische Sprachen* (Leiden 1969).

Karaduman, Ayşe, “Acemhöyük Sarıkaya Saray’ında Bulunmuş Olan Etiketlerden Bir Grup” *M. Darga Armağanı* (2008), s. 283vdd.

Kılıçkaya, Ali, *Anadolulu Olabildik mi?*, Aydıuşü Yayınları 2010.

Lord Kinross, *Within the Taurus: A Journey in Asiatic Turkey* (1954); Türkçesi: *Kutsal Anadolu Toprakları* (2005).

Klengel, Horst, „Zur Rezeption der mesopotamischen Keilschrift im hethitischen Anatolien“ *34. RAI* (1998) s. 331-339.

Klinger, Jorg, “Der Beitrag der Textfunde zur Archäologiegeschichte der hethitischen Hauptstadt” şurada: *M. Schoop-Ş. Seeher (yayınlayan), Structuring and Dating in Hittite Archaeology, BZAS 4* (2006), s. 5-18.

Langlois, Victor, *Voyage dans la Cilicie* (1861).

Laroche, Emmanuel, *Le rôle des hittites dans l’orient ancien, Publication du Centre Culturel Français d’Ankara* (1956).

Beritan, Fatma-Şimşek, Ahmet, “Tarihyazımında Avrupamerkezciliğın İzleri” şurada: V. Engin-A. Şimşek (yayınlayanlar), *Türkiye’de Tarih Yazımı*, İstanbul 2011, s. 301vdd.

Neu, Erich, *Der Anitta-Text, StBoT 18* (1974).

R. F. Nyrop (yayınlayan), *Turkey. A Country Study* (1979)

Popko, Maciej, “Zukrasi-Text: Althethitisch?”, *NABU* (2005), s. 74.

Otten, Heinrich, “Die inschriftlichen Funde“ *MDOG 86* (1953), s. 60vdd.

Mr. Rooke, *Alexander’s Expedition* (1914)

S. Şahin, “Tarihi Açından Anadolu ve Türk Kimliğı” *Olba II/1* (1999) 3vdd.

Schaffer, Franz Xaver, *Cilicia, Petermanns Mitteilungen, Ergänzungsband 30* (1903).

Şimşek, Ahmet, “Giriş ya da Herodot’tan Bugüne Tarih Yazımına Kısa Bir Bakış” şurada: V. Engin-A. Şimşek (yayınlayanlar), *Türkiye’de Tarih Yazımı* (İstanbul 2011)

Ünal, Ahmet, „Zu neu entdeckten kuriosen Graffiti in der näheren Umgebung von Boğazköy-Hattuşa“ *Festschrift für Kurt Bittel* (1983), s. 523-535.

Ünal, Ahmet, “Drawings, Graffiti and Squiggles on the Hittite Tablets-Art in Scribal Circles” *Fs T. Özgüç* (1989), s. 505-513.

Ünal, Ahmet, “Ein Vogelarakel aus Bogazköy mit pseudo-rechtlichen Bemerkungen über Familienrecht (KUB 43.22 + = Bo 854 mit Dupl. KBo 13.71)“ *AoF* 25 (1998), s. 112-118.

Ünal, Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu, Kitap 1*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul 2002.

Ünal, Ahmet, *Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen A Concise Multilingual Hittite Dictionary Hititçe Cok Dilli El Sözlüğü, 2 Vol.* (Dr. Kovac Hamburg 2007).

Ünal, Ahmet, *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Kadın. Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi Puduhepa ve Zamanı* (Ankara 2014).

Ünal, Ahmet, “A Hittite Treaty Tablet from Oylum Höyük in Southeastern Turkey and the Location of Hassu(wa)” *AnSt* 65 (2015), s. 19-34.

Ünal, Ahmet, *Hititçe-Türkçe Türkçe-Hititçe Büyük sözlük Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Lwicesi, Çivi Yazısı Lwicesi ve Palaca Sözlük Listeleriyle Birlikte*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2016.

Ünal, Ahmet, *Eski Anadolu Siyasî Tarihi. Kitap 1 Eski Taş Devri'nden Hitit Devleti'nin Yıkılışına Kadar (MÖ 60.000-1180) (Büyük boy bir haritayla birlikte)*, Bilgin Kültür ve Sanat Ankara 2018.

Ünal, Ahmet, *Oryantalizm ve Kültür Sömürüsü Gündümünde Sürdürülen Eski çağ Bilimleri. Osmanlılar ve Türkiye'de Tarih Yazımı. Tarih Felsefesi, Arkeoloji Araştırmaları ve Ölü Diller* (baskıda)

Weeden, Mark, *Hittite Logograms and Hittite Scholarship*, *StBoT* 54 (2011)

Zangger, Eberhard *The Luvian Civilization. The Missing Link in the Aegean Bronze Age*, Ege Yayınları 2016.